

**Centrum pro výzkum veřejného mínění
Sociologický ústav AV ČR**

Jilská 1, Praha 1

Tel./fax: 286 840 129

E-mail: cervenka@soc.cas.cz

Ekonomická situace domácnosti

Technické parametry

Výzkum:	<i>Naše společnost 2004</i>
Otázky:	<i>EU.125 – EU.132, IDE.1</i>
Termín terénního šetření:	<i>29. 11. – 6. 12. 2004</i>
Počet respondentů:	<i>1071</i>
Reprezentativita:	<i>obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let</i>
Výběr respondentů:	<i>kvótní výběr</i>
Zveřejněno dne:	<i>19. ledna 2005</i>
Autor výzkumu:	<i>prof. Richard Rose, University of Strathclyde</i>
Zpracoval:	<i>Jan Červenka</i>

V rámci prosincového šetření, jehož podstatnou část tvořily otázky výzkumu New Eurobarometer profesora Richarda Rose z University of Strathclyde v Glasgow, byly dotázaným mj. předkládány některé otázky zaměřené na ekonomickou situaci jejich domácnosti. Ve stejném šetření jsme kromě toho všem respondentům položili i naši pravidelně opakovanou otázku, která na pětibodové škále měří subjektivní hodnocení životní úrovně domácností.¹ Výsledky tohoto měření v průběhu posledních dvou let, kdy je standardně používána pětibodová škála, zachycuje tabulka 1.

Tabulka 1: Subjektivní hodnocení životní úrovně domácností v %

	2003										2004									
	02	03	04	05	06	09	10	11	12	01	02	03	04	05	06	09	10	11	12	
velmi dobrá	3	3	4	4	3	4	4	4	6	3	4	5	4	5	3	3	3	3	4	
spíše dobrá	36	39	36	35	32	36	28	34	34	34	25	34	36	35	32	34	30	33	32	
ani dobrá, ani špatná	44	41	42	43	45	44	43	43	42	44	48	43	43	44	45	43	45	44	40	
spíše špatná	15	14	15	15	16	13	20	15	16	16	18	15	14	14	16	17	18	17	19	
velmi špatná	2	3	2	3	3	2	5	3	2	3	4	3	2	2	4	3	4	3	5	
dobrá	39	42	40	39	35	40	32	38	40	37	29	39	40	40	35	37	33	36	36	
špatná	17	17	17	18	19	15	25	18	18	19	22	18	16	16	20	22	20	24	24	

Pozn.: Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „nevím“.

Jak ukazují údaje zaznamenané v tabulce 1, na přelomu listopadu a prosince 2004 životní úroveň své domácnosti jako dobrou hodnotila více než jedna třetina (36 %) dotázaných, 40 % ji označilo za „ani dobrou, ani špatnou“ a téměř čtvrtina (24 %) ji charakterizovala jako špatnou. V porovnání s předchozím šetřením uskutečněným v listopadu 2004 jsme zaregistrovali mírný nárůst podílu hodnocení životní úrovně jako špatné (o 4 procentní body), který

¹ Otázka: „Považujete životní úroveň své domácnosti za velmi dobrou, za spíše dobrou, za ani dobrou, ani špatnou, za spíše špatnou nebo za velmi špatnou?“

se odehrál na úkor podílu hodnocení „ani dobrá, ani špatná“, zatímco podíl příznivého hodnocení zůstal stejný. Z pohledu delšího časového období je stávající velikost podílu těch, kdo životní úroveň své domácnosti hodnotí jako „spíše špatnou“ nebo „velmi špatnou“, relativně vyšší, než byla v prvních třech čtvrtinách roku 2004 a s výjimkou října, kdy se v datech objevil poměrně výrazný výkyv, pak po celý rok 2003. Porovnáme-li roční průměry hodnocení za roky 2003 a 2004 (viz tabulku 2), vidíme, že hodnocení bylo v roce 2004 méně příznivé než v roce 2003, když průměrná velikost podílu příznivého hodnocení poklesla o více než dva body.

Tabulka 2: Subjektivní hodnocení životní úrovně (roční průměry podílů)

	2003	2004
dobrá	38,3	36,2
ani dobrá, ani špatná	43,0	43,9
špatná	18,2	19,7

Rozbor dat potvrdil stabilitu sociodemografických diferencí, které se u této otázky či otázek podobného zaměření tradičně objevují. Vnímání životní úrovně vlastní domácnosti se zlepšuje s rostoucím příjmem a se zvyšujícím se stupněm dokončeného vzdělání respondenta. Ke spokojenější části obyvatel patří podnikatelé a živnostníci, vyšší odborníci či vedoucí pracovníci, mladí lidé ve věku 15 až 19 let, studenti, svobodní a potenciální voliči ODS. Skupiny vnímající svou životní úroveň jako horší tvoří především lidé starší 60 let, důchodci, nezaměstnaní, pracovníci v dělnických profesích, rozvedení či ovdovělí lidé a stoupenci KSČM.

Výzkum New Eurobarometer pak obsahoval několik otázek souvisejících s ekonomickou situací domácnosti. Hned první z nich se týkala jejího aktuálního hodnocení s využitím čtyřbodové škály.²

Tabulka 3: Hodnocení současné ekonomické situace domácnosti (%)

	celkem	dobrá živ. úroveň	ani dobrá, ani špatná živ. úroveň	špatná živ. úroveň
velmi uspokojivá	4	10	0	0
docela uspokojivá	50	82	48	5
nepříliš uspokojivá	39	6	48	73
velmi neuspokojivá	6	1	2	22
neví	1	1	2	0

Jak ukazují výsledky uvedené v tabulce 3, polovina respondentů hodnotí ekonomickou situaci své domácnosti jako „docela uspokojivou“ a 4 % dokonce jako „velmi uspokojivou“. Naproti tomu téměř dvě pětiny (39 %) dotázaných konstatovaly, že současná ekonomická situace jejich domácnosti je „nepříliš uspokojivá“, a 6 % ji označilo za „velmi neuspokojivou“. Z tabulky 3 je dále zřejmé, že hodnocení současné ekonomické situace silně koreluje s hodnocením životní úrovně. Jako „velmi uspokojivou“ ekonomickou situaci své domácnosti hodnotili prakticky jen lidé, kteří životní úroveň své domácnosti označili za dobrou, a především pak ti, kdo se o ní vyjádřili jako o „velmi dobré“. Naopak hodnocení ekonomické situace domácnosti jako „velmi neuspokojivé“ se až na výjimky krylo s negativním hodnocením životní úrovně. Skupina těch, kteří na pětibodové škále životní úroveň své domácnosti hodnotili jako „ani dobrou, ani špatnou“, se v hodnocení její současné ekonomické situace na užití čtyřbodové

² Otázka: „Jak hodnotíte současnou ekonomickou situaci Vaší domácnosti? Je velmi uspokojivá, docela uspokojivá, nepříliš uspokojivá, velmi neuspokojivá?“

škále rovnoměrně rozdělila mezi varianty „docela uspokojivá“ a „nepříliš uspokojivá“, přičemž jiné odpovědi se zde objevovaly pouze sporadicky.

Další dotaz se týkal srovnání současné ekonomické situace domácnosti se situací z doby před ekonomickou transformací.³

Tabulka 4: Ekonomická situace domácnosti před transformací oproti dnešku (%)

	celkem	voliči			
		KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	ODS
mnohem lepší	13	28	8	8	10
trochu lepší	24	31	31	35	23
přibližně stejná	30	21	34	33	31
trochu horší	14	11	15	13	19
mnohem horší	6	8	7	5	7
neví	13	1	5	6	10

Z odpovědí respondentů, které zachycuje tabulka 4, vyplývá, že více než třetina (37 %) domácností si ekonomicky v průběhu transformace pohoršila, u jedné pětiny došlo ke zlepšení a tři z deseti (30 %) si udržely svůj předtransformační standard. Zbývajících 13 %, především z řad mladších respondentů, v odpovědi uvedlo, že neví. Tabulka 4 dále ukazuje, že hodnocení relace ekonomické situace před ekonomickou transformací a dnes se poněkud liší podle politických preferencí dotázaných. Mezi příznivci všech stran s dostatečným zastoupením v souboru platí, že podíl těch, kdo hodnotí situaci z doby před transformací lépe než současnost, vždy převyšuje podíl respondentů, jejichž ekonomická situace je nyní lepší než tehdy. Nicméně ti první se výrazně častěji vyskytovali v řadách stoupenců KSČM, kde představovali tři pětiny (59 %), mezi příznivci ODS jich byla jen třetina (33 %). U voličů ČSSD a KDU-ČSL se jejich podíl pohyboval okolo dvou pětín. Z analýzy dále vyplynulo, že relativně lépe minulost hodnotí důchodci, současnost naopak podnikatelé.

V další části se šetření zaměřilo na očekávání vývoje ekonomické situace domácnosti v horizontu příštích 5 let.⁴

Tabulka 5: Ekonomická situace domácnosti za pět let (%)

	celkem	Současná ekonomická situace domácnosti je			
		velmi uspokojivá	docela uspokojivá	nepříliš uspokojivá	velmi neuspokojivá
mnohem lepší	3	13	4	1	2
trochu lepší	18	32	24	11	9
přibližně stejná	31	37	35	25	19
trochu horší	15	8	11	23	12
mnohem horší	7	0	3	11	27
neví	26	10	23	29	31

Výsledky zachycené v tabulce 5 ukazují, že podíly optimistických (21 %) a pesimistických (22 %) expektací ohledně ekonomické situace domácnosti za pět let jsou v podstatě vyrovnané, přičemž nejčastější variantou odpovědi bylo, že za pět let bude situace přibližně stejná, což uvedli tři z deseti dotázaných. Asi čtvrtina respondentů se nerozhodla pro žádnou z nabízených variant a

³ Otázka: „Když porovnáte současnou celkovou ekonomickou situaci Vaší domácnosti s tím, jaká byla před ekonomickou transformací, řekl byste, že tehdy byla situace Vaší domácnosti mnohem lepší, trochu lepší, přibližně stejná, trochu horší, mnohem horší?“

⁴ Otázka: „Jaká bude podle Vašeho názoru ekonomická situace Vaší domácnosti za pět let? Bude mnohem lepší, trochu lepší, přibližně stejná, trochu horší, mnohem horší?“

odpověděla, že neví. Údaje v tabulce 5 také ukazují, že pesimismus v očekáváních narůstá společně s nespokojeností se současným stavem.

Další otázka bloku věnovaného ekonomické situaci domácností se týkala relace mezi příjmem z hlavního zaměstnání respondenta a možností uspokojovat z tohoto příjmu důležité potřeby.⁵

Tabulka 6: Vydělá dost peněz na nákup toho, co potřebuje? (%)

	všichni ekonomicky aktivní	podnikatelé a samost. činní	vedoucí nebo VŠ odborníci	zaměstnanci nedělnických profesí	kval. dělníci	nekval. dělníci, zemědělci
rozhodně dostatek	4	15	9	1	1	0
téměř dostatek	28	44	38	27	18	12
ne úplně dostatek	37	24	35	42	39	36
rozhodně ne dostatek	30	17	18	30	41	50
neví	1	0	0	0	1	2

Pozn.: Údaje v tabulce zahrnují odpovědi ekonomicky aktivních respondentů (n=587).

Data v tabulce 6 ukazují, že asi dvě třetiny ekonomicky aktivních považují příjem ze svého hlavního zaměstnání za nikoli zcela dostačující nebo dokonce rozhodně nedostačující pro to, aby si mohli koupit vše, co „opravdu potřebují“. Tento výsledek by se mohl na první pohled jevit jako alarmující, ale z jiných našich výzkumů víme, že lidé mají tendenci chápat pojem základních potřeb podstatně šířeji a velkoryseji, než jak jej používá třeba ekonomická literatura, takže značnou část odpovědí „ne úplně dostatek“ či „rozhodně ne dostatek“ je třeba v tomto kontextu chápat spíše jako nedostatek peněz vzhledem k možnosti dosažení úplné spokojenosti s vlastním životním standardem a nikoli jako stav faktické deprivace.⁶ Mezi 4 % ekonomicky aktivních, kteří naopak uvedli, že vydělávají „rozhodně dostatek“ peněz, se vyskytovali především podnikatelé a vedoucí nebo vysoce kvalifikovaní odborní pracovníci s výrazně nadprůměrnými příjmy. Příjmová situace podnikatelů a samostatně činných je v průměru hodnocena výrazně lépe, než je tomu u kterékoli skupiny zaměstnanců, včetně řídicích pracovníků a vysoce kvalifikovaných odborníků. Jak je dále patrné z tabulky 6, lidé v dělnických profesích jsou na tom hůře než ostatní zaměstnanci, přičemž i mezi nimi existuje patrný rozdíl v závislosti na tom, zda jde o kvalifikované či nekvalifikované dělníky. Mezi nekvalifikovanými dělníky a manuálně pracujícími zemědělci celá polovina uvedla, že jejich výdělek je rozhodně nedostačující.

Dále šetření zkoumalo, jak domácnosti respondentů hospodařily s financemi v uplynulém roce.⁷

Tabulka 7: Finanční hospodaření domácnosti v uplynulém roce (%)

uspořila peníze	23
vystačila s penězi tak akorát	40
utratila nějaké úspory	22
půjčovala si peníze	8
utratila úspory a půjčovala si peníze	3
neví	4

⁵ Otázka: „Vyděláváte ve Vašem hlavním zaměstnání dostatek peněz, abyste si koupil všechno, co opravdu potřebujete? Rozhodně dostatek, téměř dostatek, ne úplně dostatek, rozhodně ne dostatek?“

⁶ Podle dat z různých sociologických výzkumů lze odhadovat, že deprivace plynoucí z dlouhodobého nedostatku základních životních potřeb se v České republice může týkat cca 5 – 8 % populace.

⁷ Otázka: „V uplynulém roce Vaše domácnost uspořila peníze, vystačila s penězi tak akorát, utratila nějaké úspory, půjčovala si peníze, utratila úspory a půjčovala si peníze?“

Podle výsledků zachycených v tabulce 7 byla třetina domácností v uplynulém roce nucena při svém hospodaření sáhnout do vlastních úspor nebo se případně zadlužit, aby pokryla své výdaje, 63 % z nich naopak s hospodařením nemělo problémy a vystačilo s běžnými příjmy, případně i zvyšovalo vlastní úspory.

Podrobnější analýza ukázala, že hospodářský výsledek domácnosti silně koresponduje se spokojeností s její současnou ekonomickou situací, přičemž ti, kdo ji považují za velmi či docela uspokojivou, vesměs vycházeli s penězi bez potíží, zatímco žít z podstaty nebo z vypůjčených peněz byli nuceni většinou ti, kdo stávající situaci své domácnosti hodnotí jako neuspokojivou. Hospodaření domácnosti rovněž vykazuje zřetelnou korelaci s celkovými příjmy domácnosti.

V souvislosti s finančním hospodařením domácnosti byla do výzkumu zařazena i otázka, jestli by domácnost v případě finančních potíží měla možnost v okruhu přátel či příbuzných vypůjčit si finanční obnos až ve výši jednoho měsíčního platu či důchodu.

Tabulka 8: Možnost výpůjčky peněz od přátel a příbuzných⁸ (%)

rozhodně ano	20
pravděpodobně ano	46
pravděpodobně ne	18
rozhodně ne	8
neví	8

Z výpovědí dotázaných, které zachycuje tabulka 8, vyplývá, že dvě třetiny domácností by se získáním půjčky mezi přáteli nebo příbuznými mohly počítat, zhruba čtvrtině je taková možnost více či méně nedostupná. Podrobnější rozbor výsledků přitom ukázal, že podstatně menší potíže se získáním takové výpomoci by měly domácnosti, které to ani nepotřebují, protože se svými příjmy vycházejí bez potíží.

Na závěr celého bloku respondenti měli vyjádřit svůj názor na to, jak dlouho bude trvat, než se jim podaří dosáhnout takové životní úrovně, se kterou budou spokojeni.⁹

Tabulka 9: Doba dosažení uspokojivé životní úrovně (%)

jeden až dva roky	2
tři až pět let	8
šest až deset let	11
více než deset let	10
nikdy	29
je spokojený už teď	9
neví	31

Z výsledků vyplynulo, že asi tři z deseti respondentů ani nepředpokládají, že by někdy v budoucnu mohli dosáhnout životní úrovně, se kterou by byli spokojeni, pro asi pětinu je to otázka období šesti a více let. S kratší dobou počítá jen jeden dotázaný z deseti, podobně velká část respondentů uvedla, že je spokojena se svou životní úrovní už nyní, a zbytek čítající tři desetiny souboru odpověděl, že neví.

⁸ Otázka: „Kdyby se Vaší domácnosti nedostávalo peněz, máte mezi přáteli nebo příbuznými někoho, od koho byste si mohl půjčit částku až ve výši jednoho měsíčního platu nebo důchodu?“

⁹ Otázka: „Jak dlouho potrvá, než dosáhnete životní úrovně, se kterou byste byl spokojený?“